

Nederlandse Ornithologische Unie

W. Ph. J. Hellebrekers 1895-1982

Op 9 februari 1982 is te Delft W. Ph. J. Hellebrekers op 86-jarige leeftijd overleden. De laatste jaren heeft hij het erg moeilijk gehad omdat hem een been werd afgezet. Aan een kunstbeen kon hij maar moeilijk wennen en dat is begrijpelijk, want hij was een zeer beweeglijk mens.

Willem Hellebrekers werd op 28 mei 1895 te Rotterdam geboren; hij was één van de negen kinderen van de aldaar bekende destillateur Henri Hellebrekers. Tijdens zijn HBS-opleiding op het vermaarde Rolduc zette één van zijn leraren, Merkelbach — zelf een verzamelaar van eieren — hem op het spoor van de oölogie. Na Rolduc bezocht hij de Nederlandsche Handels-Hoogeschool te Rotterdam, voorloper van de huidige Economische Hogeschool, waarna hij firmant werd van de destilleerderij H. Hellebrekers & Zonen.

In 1914 is hij toegetreden als lid van de Club van Nederlandse Vogelkundigen. Hij was een trouw bezoeker van de vergaderingen en onvermoeibaar op de excursies. In de vergadering van 14 november 1965 werd hij benoemd tot erelid van de Club. Sedert jaren was hij wetenschappelijk medewerker van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Belangeloos schiep hij orde in de eiercollecties, die in het bezit kwamen van dat museum. Vooral gedurende de oorlogsjaren, toen er in zijn vak natuurlijk weinig omging, bracht hij zeer veel tijd door op „zijn” museum. Hellebrekers was lid van de Commissie voor de Nederlandse Avifauna vanaf de oprichting in 1957.

Jarenlang leverde hij kopij voor *Limosa*, o.a. artikelen over de Koekoek, later in de rubriek „Oölogische en Nidologische Mededelingen”. Wie ooit in de gelegenheid werd gesteld zijn verzameling vogeleieren te bezichtigen, moest wel onder de indruk komen van het enorme werk, dat hij als amateur aan zijn collectie heeft besteed, ongeacht hoe men hierover thans wenst te oordelen. Het is daarom geen wonder en het mag als een grote aanwinst worden bestempeld, dat zijn levenswerk vóór zijn dood in het bezit is gekomen van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden. Willem Hellebrekers was een expert op zijn gebied. Met bijna onfeilbare zekerheid wist hij uit een klein stukje eierschaal de daarbij behorende vogelsoort vast te stellen.

Met Willem Hellebrekers verliezen wij één van de eerste leden en men mag wel zeggen de laatste verzamelaar. O.a. zijn goede vrienden P. Hens, C. G. B. ten Kate, W. C. van Heurn en Tj. de Vries gingen hem voor, maar als trouwe vriend hield hij tot zijn laatste jaren nog steeds contact met hun naaste familieleden. In de vergadering van 14 maart 1982 van de Club werd Hellebrekers uitvoerig herdacht en hij laat daar door zijn bijna 70-jarig lidmaatschap een grote leegte achter.

M. J. Tekke †

Willem Hellebrekers en het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie

Voor zover valt na te gaan dateert het eerste contact tussen Willem Hellebrekers en het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie van 13 december 1931, toen hij zich, blijkbaar spontaan, in een brief tot de toenmalige directeur Prof. E. D. van Oort wendde met de mededeling dat hij zijn eierverzameling per testament aan het Museum had vermaakt. Hij voegde hieraan toe: „Ik hoop dat de overdracht nog eenige tijd op zich laat wachten!”.

Nadat het contact was gelegd, werd de relatie tussen Hellebrekers en het Museum steeds inniger, waarvan uitvoerige correspondentie in het archief getuigenis aflegt. Hoewel hij zelf voornamelijk Palaearctische eieren verzamelde, stelde het feit dat hij al spoedig vrije toegang kreeg tot de Museum-collecties hem in staat zich ook te verdiepen in eierverzamelingen afkomstig uit andere faunagebieden. Zo verscheen van zijn hand niet alleen het nog steeds regelmatig geciteerde werk *Measurements and weights of eggs of birds on the Dutch list* dat als afzonderlijke publicatie het licht zag (Brill, Leiden, 1950) doch ook twee belangrijke artikelen over de beroemde verzameling eieren uit Suriname bijeengebracht door de gebroeders Penard, die reeds in 1910 in het Museum berustte, doch nog steeds onbewerkt was gebleven. (cf. *Zool. Meded.* 24: 240-275, 25: 93-100). Het belangeloos gedurende vele jaren in de eiercollecties verrichte werk, leidde ertoe dat Prof. Boschma, de opvolger van Prof. van Oort, een voorstel indiende hem tot Wetenschappelijk Medewerker buiten bezwaar van 's Rijks Schatkist te doen benoemen, een benoeming die bij Ministerieel besluit van 14 oktober 1946 werd bekrachtigd.

Ook in de daaropvolgende jaren bleef een nauw contact met het Museum gehandhaafd, vanzelfsprekend vooral met de ornitholoog Dr G. C. A. Junge, onder wiens beheer de eierverzameling van het Museum viel. Hoewel ik zelf Hellebrekers sinds 1950 oppervlakkig kende, dateren onze nauwere betrekkingen van 1963, toen ik in de door het overlijden van Junge ontstane vacature werd benoemd. Gedurende zijn laatste levensjaren had Junge zich bezig gehouden met de bewerking van de zeer omvangrijke verzameling Bartels, van Javaanse vogels en vogeleieren (en zoogdieren). Door het voortijdig overlijden van Junge bleef dit werk onvoltooid. Hellebrekers meldde zich toen om een beschrijving van de eieren te geven, hetgeen resulteerde in een samen met A. Hoogerwerf geschreven omvangrijke publicatie (*Zool. Verh.* 88, 1967, 164 p.). In later jaren bleef hij geregeld het Museum bezoeken, hielp met het rangschikken der verzamelingen, probeerde problematische eieren te determineren, enzovoort. Tot het laatst toe behield hij zijn belangstelling voor nieuwe aanwinsten. Gedurende al deze jaren bleef hij zijn eigen collectie vrijrijken, die hem vanzelfsprekend zeer na aan het hart lag.

De in zijn brief van 13 december 1931 geuite wensen gingen beide in vervulling. De verzameling kwam naar het Museum, niet als legaat, doch tijdens zijn leven, tegen einde 1978. Hij moest toen kleiner gaan wonen, maar ook speelde een rol het feit dat hij er prijs op stelde dat in het Museum de registratie en invoering van zijn verzameling nog kon geschieden door de zeer ervaren technisch medewerker C. W. H. Cossee, die na bijna een halve eeuw dienst in 1979 met pensioen ging.

Met Willem Hellebrekers is een markante figuur uit het Nederlandse ornithologenwereldje heengegaan, die door al degenen die hem gekend hebben ernstig gemist zal worden. Een woord van medeleven met de nabestaanden, in de eerste plaats zijn weduwe, aan wie hij na een 61-jarig huwelijk is ontvallen, is hier op zijn plaats.

G. F. Mees

Onderzoek aan sterns in Denemarken

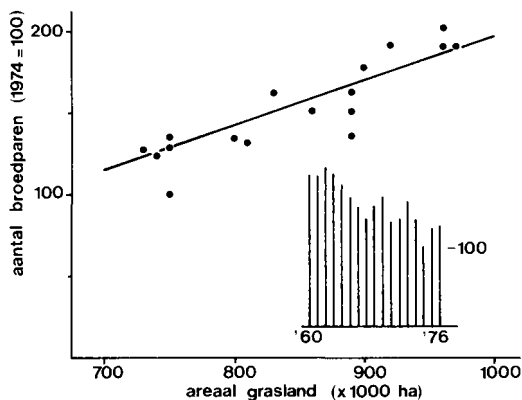
ANDERS PAPE MØLLER

In 1967 werd in Denemarken een sternwerkgroep opgericht die nu 15 jaar bestaat. Oorspronkelijk was het een samenwerkingverband tussen ringers maar toen de groep groter werd (tegenwoordig 40-50 leden), werd een organisatievorm in het leven geroepen met een centrale coördinator en enkele soortcoördinatoren. Deelneming aan het werk van de groep gebeurt op vrijwillige basis. Een probleem is dat van de vele gegevens nog maar weinig (slechts 10%) is geanalyseerd en gepubliceerd. Dit gaat erg moeizaam omdat iedereen een woordje mee wil spreken.

Het werk aan de sterns heeft zich gericht op tellen en ringen. Broedvogels en hun jongen worden gevangen, gemeten en gewogen terwijl verschillende broedbiologische gegevens worden verzameld. Verder worden aantekeningen gemaakt over het voorkomen van andere broedvogels en over eventuele bedreigingen van de broedplaatsen. In de periode 1970-82 zijn ongeveer 15 000 adulte sterns gevangen waarvan 10 000 Noordse Sterns en 2500 Grote Sterns. In totaal werden tot nu toe 40 000 pulli geringd. Het aantal terugvangsten van als pullus of adult geringde vogels bedraagt nu ongeveer 5000.

Op veel eilanden en stranden werden de aantallen broedende meeuwen geteld. Bij de analyse van de verspreiding van sterns en hun broedresultaten is het samenbroeden met kokmeeuwen en de prooi-predator relatie met Zilvermeeuwen en Grote Mantelmeeuwen van grote betekenis. In Denemarken komen veel gemengde kolonies voor van Kokmeeuw met Visdief, Grote Stern en Lachstern. Goed gedijende kokmeeuw-kolonies zijn belangrijk voor het voorkomen van deze in Denemarken minder talrijke soorten sterns. Agrarische veranderingen vormen waarschijnlijk de belangrijkste bedreiging voor de Kokmeeuw in Denemarken. Ze foerageren hier voornamelijk op grasland. De verschuiving van gemengde bedrijfsvoering naar graanteelt heeft het voedselareaal van de soort aanzienlijk doen verminderen (figuur 1).

Denemarken is een land met veel Noordse Sterns. In tegenstelling tot de buurlanden zijn Noordse Sterns

Figuur 1. Verband tussen het aantal broedparen van de Kokmeeuw en de oppervlakte grasland in Denemarken. Het staafdiagram geeft het populatieverloop in de jaren 1960-76.

hier talrijker dan Visdieven. De Noordse Stern heeft een gezonde populatie van 5-6000 paar terwijl de Visdief voorkomt met 500-600 paar. Vroeger waren er meer Visdieven en het lijkt erop dat ze een halve eeuw geleden talrijker waren dan Noordse Sterns. Dit is ook waargenomen langs de Zweedse en Finse Oostzeekust. Het kan zijn veroorzaakt door veranderingen in het overwinteringsgebied terwijl Noordse Sterns opengevallen plaatsen hebben ingenomen. Finse ornithologen hebben gesuggereerd dat Visdieven het veld hebben moeten ruimen door concurrentie met Noordse Sterns.

De Lachstern is evenals elders in Europa in Denemarken een bedreigde soort. Door de zeldzaamheid van de soort zijn verspreiding en aantallen in Denemarken goed bekend. Het aantal broedparen schommelde tot 1950 tussen 200 en 500, maar de soort is sindsdien sterk in aantal achteruitgegaan. Dit realiseerde men zich echter pas in het midden van de jaren zeventig. Voor de afname zijn diverse oorzaken genoemd. Voor een kolonievogel is het nadelig om in kleine kolonies te broeden daar het broedsucces in kleine kolonies lager is dan in grote kolonies. Dit kan onder andere zijn veroorzaakt door gebrek aan sociale stimulatie en afname in legselgrootte (door afname van intraspecifiek nestparasitisme). In tegenstelling tot de situatie in Denemarken zijn Lachsterns in de Camargue (Zuid-Frankrijk) voedselspecialisten. In Denemarken kan het voor het vinden van voedsel van groot belang zijn om in grote kolonies te broeden, omdat ze bij het localiseren van voedsel meer op elkaar aangewezen zijn. Er zijn ook duidelijke veranderingen opgetreden in de winterkwartieren in Afrika en recent onderzoek van eischaaldikte en pesticiden in eieren duidt op opname van vergiften in het overwinteringsgebied of gedurende de trek.

Adres: Langelandsgade 220, 8200 Århus, Denemarken

[De bovenstaande tekst is een samenvatting van een lezing die op 17 april 1982 in Artis werd gehouden tijdens een wetenschappelijke vergadering van de NOU en de Club van Zeetrekwaarnemers.]